

Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi ve Rolü

The Importance and Role of Non-Governmental Organizations in the Fight Against Poverty in Turkey

Yaşar TINAR ¹

Yayın geçmişi:

Makale gelişi:

07.06.2022

Revizyon:

21.07.2022

Kabul tarihi:

26.07.2022

Yayımlanma tarihi:

30.09.2022

Anahtar kelimeler:

Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Türleri

Keywords:

Poverty, Fight Against Poverty, Non-Governmental Organizations, Poverty in Turkey, Types of Poverty

Özet: Günümüzde devletlerin ve milletlerin en önemli sorunlarından birisini yoksulluk olgusu oluşturmaktadır. İnsanlığın başlangıcından itibaren var olan ve süre gelen yoksulluk, aynı zamanda sosyal bilimlerinde her daim araştırma konusu olmuştur. Yapılan araştırmalar ve çıkan sonuçlar genellikle toplum içerisinde var olan gelir dağılımındaki dengesizlikleri meydana çıkarmak ve bu dengesizliklerle nasıl mücadele edileceği konusunu işlemiştir. Tarihsel süreçte ekonomik ve sosyal sorunların baş göstermesiyle birlikte aile ve toplumda yapısal anlamda bir değişim baş göstermeye başlamış ve bu süreçte devlet, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları daha aktif rol ve görev almaya başlamışlardır. Türkiye ve dünyada yoksullukla mücadelenin yalnızca devletin görevi olmadığı, toplumun da bir bütün olarak gerek bireysel olarak gerekse sivil toplum kuruluşları aracılığıyla doğrudan yapılan sosyal yardımlar veya devletin bu alandaki faaliyetlerine destek verilmek suretiyle sorumluluk üstlenmesi gerektiği anlayışı yaygınlaşmaya ve dile getirilmeye başlanmıştır. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları yoksullukla mücadelede faaliyetlerini devletin otoritesinden uzak ve gönüllü olarak yerine getirmeye çalışmaktadır. Böylece bu çalışmada, konu ile alakalı yazılı kaynaklardan yararlanılmış ilgili veriler konuyla ilişkileri bakımından değerlendirilmiş ve ihtiyaç nispetinde örneklemeler verilmiştir.

Abstract: Today, one of the most important problems of states and nations is the phenomenon of poverty. Poverty, which has existed since the beginning of humanity and has continued, has also always been the subject of research in social sciences. The researches and the results have generally dealt with the issue of revealing the imbalances in the income distribution in the society and how to combat these imbalances. With the emergence of economic and social problems, a structural change began to occur in the family and society, and in this process, the state, local governments and non-governmental organizations began to take more active roles and duties. In Turkey and in the world, the understanding that the fight against poverty is not only the duty of the state, and that the society as a whole, either as single individuals or through non-governmental organizations, should assume responsibility by supporting the activities of the state in this field or by direct social assistance has begun to become widespread and expressed. In this respect, non-governmental organizations try to carry out their activities in the fight against poverty voluntarily and away from the authority of the state. Thus, in this study, written sources related to the subject were used, the relevant data were evaluated in terms of their relations with the subject and samples were given according to the needs.

Giriş

Yoksulluk, günümüzde özellikle son dönemlerde önemli derecede akademik anlamda inceleme alanı haline gelmiş ve gerek ulusal politikalarda gerekse uluslararası politikalarda üzerinde durulan konulardan biri haline almıştır. Yoksulluk sorunu, gerçekte ekonomi politikaları alanı gibi görünse de sosyoloji, psikoloji, kültür ve eğitim gibi politikaları da içerisinde barındırmaktadır. Yani buradan yola çıkılarak denilebilir ki yoksullukla mücadelede çok kapsamlı ve programlı politikalar üretilmelidir.

Yoksullukla mücadelede edilirken bu mücadelenin sadece devlet tarafından verilmesi veya belli başlı kurum veya kuruluşlar aracılığıyla verilebileceği algısı yanlıştır. Dolayısıyla yoksullukla mücadeleyi belli bir standartta veya şekle sokmanın doğru olmayacağı tam aksine

¹ Dr. Yaşar Tınar, Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-2382-4833, yasar.tinar@darphane.gov.tr

interaktif politikaların oluşturulmasının gerekliliği bir gerçektir. Bununla birlikte yoksullukla mücadelede gerektiğinde bireylerin de bu mücadelede var olduğu politikalar üretilmesinde fayda olacağı kanaati oluşmaktadır.

Yoksullukla mücadele politikaları üretilirken dikkat edilmesi gereken hususlar arasında; yoksulluğun neden kaynaklandığı, yoksullaşmaya neden olabilecek unsurların neler olduğu, hangi yoksulluk çeşitleriyle karşı karşıya kalınacağı vb. hususlar bulunmaktadır.

Küreselleşme ve neo-liberal politikalar ile birlikte tüm dünyada yoksulluğun arttığı bilinmektedir. Bununla birlikte ülkeler arasındaki gelir farklılıkları derinleşmeye başlamıştır. Özellikle ekonomik ve toplumsal yapıda değişimlerin baş göstermesiyle birlikte 1980'lerden sonra Türkiye'de yoksulluğun ve gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı gözlemlenmiştir. Ekonomi politikaları, küreselleşme, ekonomik krizler, sağlık krizleri, toplumsal tabakalaşma, kentlerdeki nüfus artışı ve kültür dünyasında yeni oluşan dinamikler yoksulluğu tetiklemişlerdir. Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı bu dönemde ve bundan sonraki süreçte yoksulluk, kentlerde daha görünür bir hal almış ve toplum içerisindeki farklı grupların gelir durumları arasındaki farkı arttırmıştır.

Sosyal risklerin önlenmesinde veya bu risklere çözüm üretilmesinde bazı durumlarda kamusal sosyal güvenlik politikaları yetersiz kalmaktadır. Sosyal sorunların giderilmesine ilişkin liberal görüşler, sosyal sorunlara karşı bireysel sorumluluğun önemine vurgu yaptığı gibi, sosyal sigortalar alanında devlet ve özel sektörün rekabet içerisinde olmasını ve tüm bu gelişmelerin yanında kamusal sosyal yardımlarda devlet ile birlikte yani devleti destekleyen STK (Sivil Toplum Kuruluşu)'lardan sosyal amaca hizmet eden sosyal nitelikli kurum ve kuruluşların da yer almasını beklemektedir.

Sosyal risklerin veya sorunların sadece devlet eliyle çözülmesi ya da çözülmesinin beklenilmesi, gerekli sosyal ihtiyaçların karşılanması pek mümkün görünmemektedir. Bundan ötürü kültürel ananeler ve sosyal dayanışmanın bir parçası olan STK'lar yoksulluk sorununun çözümünde ya da hiç yoktan minimize edilmesinde önemli derecede rol oynamaktadır.

1. YOKSULLUK ve SİVİL TOPLUM KAVRAMI

Yoksulluk, tüm toplumları ve devletleri olumsuz şekilde etkileyen bir sorun haline gelmiştir. Ayrıca yoksulluk, kaliteli yaşam koşul ve standartlarından yoksun olmak anlamına da gelmektedir. Bununla birlikte hızlı nüfus artışı, eğitim eksikliği, hızlı ve plansız kentleşme, yönetime ait mevzuatlardaki eksiklikler, salgın hastalıklar, doğal afetler, iç savaşlar, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, iç ve dış göçler, ekonomik belirsizlikler ve savaşlar yoksulluğa sebep olmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 18). Kısacası yoksulluğun tek sebebi ekonomik değildir. Fırsat eşitsizlikleri, sosyal veya coğrafi etkenlerde yoksulluğa sebebiyet verebilmektedir. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak ticari pazarlardan ve iş imkânlarından uzak olmakta yoksulluğu tetikleyebilmektedir.

Yoksulluk olgusu yeni bir konu olmamakla birlikte bu konuya ilişkin çalışmalar tarihte 17. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Ancak, kitlesel olarak tanımlanan yoksulluk ve yoksulluğun yaygınlaşması ve sürekliliğinin devam etmesi 18. yüzyılın ortalarında itibaren artış göstermiştir (Ak, 2016, s. 297).

Yoksulluk söylemi ise genellikle zenginliğin karşıtı olan fakirlik, sefalet, yokluk, açlık, muhtaçlık, emek mücadelesi, yaşam savaşı, temel ve zaruri ihtiyaçları karşılayamama, yeter miktarda varlığa sahip olamama, kazançtan veya gelirden mahrum olma gibi durum ve koşulları akla getirmektedir (Seyyar, 2003, s. 40). Fakat yoksulluk en temel manasıyla "yokluk" durumunu ifade etmektedir. Yani kişilerin temel gereksinimlerini karşılayamayacak maddi imkân ve olanaklardan yoksun olmasını ve belli bir kalitede yaşam standartlarından mahrum olmasını açıklamaktadır (Şenkal, 2005, s. 392). Yine yoksulluk, bazen maddi kaynaklardan bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade

etmektedir (Marshall, 1999, 825).

Yoksulluğa ait bir başka ifade ise; “gelir eksikliği–azlığına bağlı olarak, asgari yaşam düzeyini sürdürmek için gereken mal ve hizmetlerden yararlanamama ve bu durumun beraberinde getirdiği sosyal mahrumiyet geliştirme duygusudur” (Erdem, 2003, 78).

Ayrıca yapılan birçok ifadeye göre yoksulluk genel olarak istihdamdan, barınmadan, eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve sosyal hayattan mahrum olma durumunu ifade etmektedir (Fortuijin and Ostendorf,2004, s. 239).

Aslında yoksulluğun pek çok tanımı yapılsa da esasen yoksulluk göreceli bir kavramı tanımlamaktadır. Bununla birlikte her döneme ve her topluma ait genel bir yoksulluk kriterleri belirlemek oldukça güçtür. Fakat her sosyal olguda olduğu gibi, yoksulluk tanımının sosyo-ekonomik, coğrafi-kültürel ve toplumsal değişikliklere göre büyük oranda farklılaştığını belirtmekte de fayda vardır. Diğer bir ifadeyle, ülkelere göre değişen gelişmişlik seviyeleri, gelir dağılımında meydana gelen farklılıklar, toplumsal ve kültürel olarak yoksulluk olgusunun nasıl algılandığı gibi pek çok farklılık, yoksulluk tanımlarını da etkilemektedir.

Tüm bu ifadeler çerçevesinde örneğin aynı zaman diliminde Afrika kıtasında az gelişmiş ya da gelişmemiş bir ülkede yaşamını devam ettiren bir yoksulla Avrupa kıtasında gelişmiş bir ülkede yaşamını sürdüren yoksul arasında çeşitli derecede farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca ülkeden ülkeye değişen ekonomik nedenler, vergiler, gelir dağılımı, enflasyon, işgücü piyasalarından kaynaklanan olumlu veya olumsuz gelişmeler, sosyal ve demografik nedenler yoksulluğa ait farklılıkları ve kriterleri oluşturmada önemli etkenler arasındadır (Yarar ve Kasar, 2019, 37-49).

“Sivil Toplum Kuruluşu” kavramının temelini oluşturan “sivil toplum”, devlet denetimi ve baskısının belirleyici olmadığı alanlarda bireylerin veya toplulukların devletten izin almadan ve sorgulanmadan, ekonomik ilişkilerin baskısından olabildiğince bağımsız hareket edebildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin ve kurumların oluşturduğu bir toplum olarak ifade edilmektedir (Yatkın, 2007, s. 25-26). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sivil toplumun esas önemini devletten bağımsız olmaları ve faaliyetlerinde gönüllülük esasına dayalı çalışıyor olmaları oluşturmaktadır.

Demokrasinin en önemli ölçütlerinden birisini devletin hegemonyasının dışında olan kişilerin temel hak ve özgürlüklerini rahat bir biçimde kullanması ve aynı zamanda da yine devlet tarafından korunmakta olan sivil bir alanın varlığı oluşturmaktadır. Tarihi sürecini Aristoteles’e kadar götürebileceğimiz bu sivil alanı veya sivil toplumu kısaca devlet denetimi ve baskısının olmadığı veya ulaşamadığı ve aynı zamanda devletin belirleyici bir rol olmadığı toplumsal etkinlikler şeklinde ifade etmek mümkündür (Haşlak ve Gülener, 2006, s. 4).

Ayrıca sivil toplum, başka kesimlere saygı gösteren, başkalarını cesaretlendirip harekete geçirmek isteyen ve geçilebilen eyleme yönelik araçları aktif hale getiren kendinden emin, korkusuz ve korku duymak için herhangi bir nedeni olmayan vatandaşlar olarak tanımlanabilmektedir (Güloğlu, 2006, s. 147).

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ise, küçük yerel derneklerden, ulusal veya uluslararası boyut kazanan farklı yapılardan oluşmaktadır. Bu kuruluşlar Türkiye’de yaygın olarak “sivil toplum kuruluşları” olarak geçse de “kar gütmeyen kuruluşlar”, “üçüncü sektör”, “gönüllü kuruluşlar”, “hayırsever kuruluşlar” gibi isimlerle de anılmaktadır. Ayrıca tarihte var olan bu kuruluşlara “cemaat”, “tarikat”, “lonca” ve “vakıf” denmiştir (Özdemir vd., 2009, s. 156).

2. YOKSULLUĞUN TÜRLERİ ve YOKSULLUKLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Yoksulluk, farklı kriterler göz önünde bulundurularak, yoksulluğun farklı tanımlamaları yapılarak ve o yapılan tanımlara farklı anlamlar katılarak çeşitli türlere ayrılabilir. Fakat genel olarak literatürde yoksulluk mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, kırsal ve kent yoksulluğu ve insani yoksulluk olmak üzere dört farklı kategoriye ayrılmaktadır (Yaşar ve Taşar, 2019, s.121).

2.1. Mutlak Yoksulluk

Literatüre göre mutlak yoksulluğun genel olarak dar ve geniş olmak üzere iki tanımı üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki anlam olarak sadece gıda yoksulluğunu içeren, yani "açlık" olarak ifade edilen bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bu tanımlamaya göre mutlak yoksulluk; insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu olarak ortaya çıkmaktadır veya çok benzer biçimlerde mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu ve yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 2002, s. 36).

Mutlak yoksul olarak tanımlanabilecek kişilerin özelliklerini; öncelikle kişinin yaşamını insani şartlarda sürdürmeye yetecek gıdayı temin edememesi, kendisinin sığınacağı bir sığınacağın olmaması veya onu çeşitli tehlikelerden koruyacak bir barınacağın bulunmaması, temiz içme ve kullanma suyuna erişememesi, asgari seviyede sağlık hizmeti alamaması ve temel eğitime erişememesi oluşturmaktadır (Kabasakal, 1998, s. 32).

Ayrıca Dünya Bankası, önceki yıllarda yapılan çalışmalarda da belirtildiği üzere bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi adına günlük gerekli olan kalori miktarını 2400 k/cal olarak açıklamıştır. Yine DB, insanların mutlak yoksulluk içinde yaşamını sürdürebilmesi için günlük fiyatları yani satın alma paritelerini ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre tespit etmiştir. Satın alma paritesi ülkeden ülkeye değişmekle birlikte günlük yaşayabilme maliyeti bazen günde 1 Dolar'a kadar gerilemiştir. Örneğin, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Doğu Avrupa Ülkeleri için ise mutlak yoksulluk, günde 4 Dolar'a kadar çıkabilmektedir (Demirtürk vd., 2011, s.33). Bu rakam gelişmiş ülkelerde ise 14,40 Dolar belirlenmiştir (Akyüz, 2006, s. 204).

Mutlak yoksulluğa ait bir diğer bakış açısını ise kişinin sadece minimal gıda harcamaları değil aynı zamanda giyinme, barınma ve ısınma gibi diğer temel gereksinimler oluşturmaktadır (Balcı, 2007, s. 102).

2.2. Göreceli Yoksulluk

Göreceli yoksulluk kavramı, insanın toplum içerisinde yaşayan bir varlık olmasından meydana gelmektedir. Bu kavrama göre yoksulluk sadece kişinin yaşamını sürdürüp sürdürememesi veya diğer kaynaklara erişip erişememesi değildir. Yoksulluk, kişi ya da hane halkının, içerisinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari şartlarda bir yaşam sürüp sürmemesiyle ilişkilidir. Bundan dolayı yoksulluk kavramı farklı grupların sahip oldukları mutlak gelir düzeyinden ziyade gelir ve refah dağılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Başka bir deyişle göreceli yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya kişi ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya kişi arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki farkı ifade etmektedir (Aktan, 2002, s. 5).

Yine göreceli yoksulluk kavramı maddi kaynakların, toplumda alışlagelmiş veya en azından özendirilen veya onaylanan normal etkinliklere katılım gerçekleşmemesi durumunun, konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale gelecek kadar yetersiz olma durumunu tarif etmektedir (Şenses, 2006, s. 91).

Göreceli yoksulluk kavramı ayrıca kişinin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarıyla da ilişkilidir.

Yani görelî yoksulluk, kişinin insanca bir yaşam sürdürebilmesi için yaşamış olduğu toplumsal çevredeki ana altyapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamamasını ve birçok şeyden yoksun olmasını ifade etmektedir (Topgöl, 2013, s. 280).

2.3. Kırsal ve Kent Yoksulluğu

Kırsal yoksulluk, kırsal alana özgü üretim ve bölüşüm ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan bir yoksulluk türü olmakla birlikte kırsal yoksullukta, tarım ve hayvancılık gibi geçim kaynaklarına ilişkin yaşanan sıkıntılar ön plana çıkmaktadır. Böylece kırsal yoksulluğun temel kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçiler olarak görülmektedir (Öztürk, 2008, s. 615).

Genel itibarıyla kırsal yoksullar; bağımsızlık, güvenlik, öz saygı, kimlik sorunu, sosyal ilişkiler, karar alma süreçlerindeki özgürlük ve hukuki-siyasi haklar gibi yoksulluğun daha çok soyut boyutuna önem verirken kentsel yoksullar ise, yetersiz gelir düzeyi, yetersiz tüketim seviyesi gibi somut olan boyutu önemsemektedirler. Kırsaldaki yoksullar genel olarak tarım ve hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve küçük ölçekli sanayi ve hizmetler kesiminde çalışırlar. Gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal yoksullar homojen bir grup olmamakla birlikte ziraat ile uğraşan yoksullar ve ziraat ile uğraşmayan yoksullar olmak üzere iki gruba ayrılabilir. (Cennet, 2010, s. 39).

İlk olarak modern anlamda kentlerin ortaya çıkışı ve “Sanayi Devrimi” dönemlerinde ortaya atılan kentsel yoksulluk kavramı, günümüzde kırsal yoksulluktan oldukça farklı ve grift bir yapıya sahiptir. Kentsel yoksulluk, sadece gelir yetersizliğini veya kentsel hizmetlerden yeterince yararlanamamayı kapsamaz; bununla beraber, eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerden daha az faydalanmayı sağlamaktadır. Kentsel yoksulluğun özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür: Gelir elde edememe veya yetersiz gelir elde etme, işsizlik, çalışma şartlarının zorluğu, güvencesiz/kayıt dışı çalışma, sağlık, eğitim, ulaşım ve kültürel faaliyetlere erişimde yaşanan sorunlar, mekânsal ayrışma (gecekondu, varoş, gibi), altyapı yetersizlikleri, sağlıksız çevre şartları, kentsel uyumsuzluk, sokak çocuklarında artış, kadın problemleri, kentsel şiddete maruz kalma ve örgütsel suçlarda artış gibi (Es ve Güloğlu, 2004, s. 87).

2.4. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yoksulluğu kavramsallaştırma adına, hem yoksulluk kavramı üzerindeki tartışmaları hem de yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek katkı sağlamıştır. UNDP ilk defa 1997 yılında insani gelişme raporu vasıtasıyla “İnsani Yoksulluk” kavramına değinmiştir. İlave olarak insani yoksulluğun, gelir yoksulluğu ili ilişkisi olmamasına rağmen ondan farklı olduğu bilinmektedir. Çünkü gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir analizlerine odaklanırken, insani yoksulluk kavramı, okur-yazar oranlarına, yetersiz beslenmeye, kısa yaşam süresine ve anne ve çocuk sağlığının yeterliliğine gibi temel insani ihtiyaçlardan yoksun olmaya odaklanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012, s. 4).

Yukarıda da değinildiği üzere insanların temel olarak yaşam ve standartlarını sürdürebilmesi için gerekli olan mal, hizmet ve altyapıya (enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu) erişimin yokluğu ya da kısıtlılığı yoksulluğun insani boyutunu açıklamaktadır. Bu amaç doğrultusunda insani yoksulluğu ölçmek amacıyla “İnsani Yoksulluk Endeksi” (Human Poverty Index) geliştirilmiştir (Bilecik edu, 2022).

2.5. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

Yoksulluk olgusunun en sıkıntılı yönü yoksulluğun sürekliliğinin devam etmesidir. Yani yoksulluğu etkileyen faktörlerin sürekli olarak diğer faktörleri etkilemesi sürecinin başlaması ve sürecin adeta bir kısır döngüye dönüşmesi halidir. Örneğin, yoksul kişiler genellikle eğitim imkânlarından faydalanamamaktadır. Böylece eğitimden yoksun olmak yoksulluğu meydana getirmektedir. Ayrıca eğitimden mahrum olan kişiler eğitimsiz oldukları

için yaşam standartlarını belki iyileştiremeyeceklerdir. Kısacası yoksulluğun nedenleri birbiriyle hep ilintili ve ilişkili olacaktır. Bu süreci anlamak ve bu sürece farklı bakış açısıyla bakmak yoksulluğa daha geniş bir çerçeveden bakmamızı sağlayacaktır. Genel olarak yoksullukla mücadele yöntemlerini; dolaylı yaklaşım, dolaysız(doğrudan) yaklaşım ve radikal reformlar olarak sıralamak mümkündür (Kaya, 2009, s. 23-25).

2.5.1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre; yoksulluğun azalması ve ekonomik büyümenin gelişmesi için kaynakların etkin bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Yine bu yaklaşıma göre ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi oldukça önemlidir (Şenses, 2006, s. 219). Ekonomik büyüme ve yoksulluk arasında iki önemli ilişki bulunmaktadır. Bu iki önemli ilişkinin ilkinin, ekonomik büyüme ile birlikte temel hizmetleri sunma kapasitesinin artacağı ve böylece işsizliğinde önüne geçilebileceği düşüncesi olmuştur. İkincisini ise, ekonomik büyüme ile gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilebileceği düşüncesi oluşturmuştur (Kaya, 2009, s. 24).

2.5.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaysız Yaklaşım

Bu yaklaşım genel olarak yoksullara yönelik devletin sunmuş olduğu temel gıda, sağlık ve barınma hizmetlerini kapsamaktadır. Dolaysız yaklaşım modeli aslında kamu harcamalarını kapsamaktadır (Gündoğan, 2008, s. 51). Yapılan kamu harcamaları neticesinde sosyal koruma kapsamının daha güvenli hale getirilmiş olması planlanmaktadır.

2.5.3. Yoksullukla Mücadelede Radikal Reform Yaklaşımı

Bu yaklaşım; üretim araçlarıyla üretim mülkiyet hakkının tekraren yapılandırılması ve bu gelişmelere daha eşitlikçi bir yaklaşım kazandırmak istemektedir (Şenses, 2006, s. 220). Bu yaklaşıma ait uygulamalar farklı metotlarla farklı ülkelerde görülebilmektedir. Bilindiği üzere yoksullukla mücadelede ekonomik faktörlerin dışında, kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar, yerel yönetimler ve STK'lar bu mücadeleye büyük katkı sağlamaktadırlar.

2.5.4. Yoksulluk Ölçümünde Kullanılan Yöntemler

Yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği ortaya çıkarabilmek adına dağılımdaki eşitsizliği ortaya koyan çeşitli yöntemlerin var olduğu bilinmektedir. Eşitsizliklerin ölçülmesinde sezgisel veya matematiksel yaklaşımlarında var olduğu pek çok yöntem bulunmaktadır. Bu çeşitli yöntemler vasıtasıyla gelirin nasıl dağıtıldığı, zenginler ve yoksullar arasındaki gelir eşitsizliklerinin zaman içerisinde nasıl değişiklikler gösterdiği, gelir dağılımı ile ilgili servet, sermaye birikimi, ekonomik gelişme ve kaynak dağılımı arasında çeşitli bağlantılar kurulmaktadır. Böylece meydana gelen çeşitli gelir dağılımındaki farklılıklar neticesinde ortaya çıkan sonuçlar arasında karşılaştırmalar yapılabilmektedir (Öztürk, 2009, s.50).

Yoksulluğun tanımı genellikle kimlerin yoksul olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunu önemserken, yoksulluk oranının belirlenmesi ise yoksulluğun ölçüm yöntemleri sayesinde gerçekleşmektedir. Yoksulluk oranının belirlenmesinde genellikle kullanılan yöntem "Kafa Sayım Oranıdır". Bu hesaplama yöntemi ile bir dönemde yoksulluk sınırının altında kalan kişi/hane halkı sayısı, aynı dönemde aynı ülkede yaşayan tüm kişiler/hane halkları sayısına bölünmektedir. Özellikle bu alanda yapılan çalışmalarda verilerin yetersiz olması ve verilerin detaylı bilgi içermemesi nedeniyle yoksulluk oranı kabaca hesaplanmaktadır ve bundan dolayı yapılan çalışmalar yoksul gruplar arasındaki farklılıkları gözetemez hale gelir ve detaylı bir sosyal analiz çalışmasına izin vermemektedir (Şenses, 2006, s. 7).

Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan bir diğer yöntem "Kafa Sayısı Endeksi"dir. Bu çalışmada yoksulluk sınırı altındaki toplam nüfus, N, toplam nüfusu gösterdiğinde Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi, Q/N 'e eşit olmaktadır. Ortaya çıkan oran, yoksulluğun derecesi

hakkında bilgi vermemekte ve ayrıca yoksullar arasındaki gelir hareketlerini de göstermemektedir. Sadece yoksulluk sınırı altında kalan kişilerin oranında meydana gelen değişiklikleri göstermektedir. Ortaya çıkan sonucun eksikliklerinin giderilmesi için; yoksulluk açığı oranı ve yoksullar arası gelir eşitsizliği katsayısı (Gini Katsayısı) geliştirilmiştir (Aktaş, 2007, s. 67).

Bir başka yoksulluk endeksi ise “İnsani Yoksulluk Endeksi”dir. Bu endeks Birleşmiş Milletler tarafından 1997 yılında “İnsani Gelişmişlik Endeksi”nin geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. İnsani Yoksulluk Endeksi, bir ülkede yaşayan toplumun yoksulluğunu göstermekteydi. 2010 yılına gelindiğinde ise “İnsani Yoksulluk Endeksi”nin yerini yine Birleşmiş Milletlere ait “Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” almıştır. (Wikipedia, 2022, 28 nisan). İnsani Yoksulluk Endeksi, gelişmekte olan ülkeler için üç kriter, gelişmiş ülkeler için ise dört kriteri baz almaktadır. Örneğin gelişmiş ülkeler için istenilen kriterler arasında ilkini yaşam süresi, ikincisini eğitim, üçüncüsünü yaşanabilir bir hayat standardı dördüncü ve sonuncusunu ise sosyal dışlanma belirlemektedir.

Bir diğer yoksulluk ölçme endeksi olarak “Yoksulluk Açığı Endeksi”nden söz etmek gerekmektedir. Bu endeks vasıtasıyla, yoksul grupların gelirlerinde meydana gelen değişiklikler gözlemlenmektedir. Fakat bu endeksin eksi yanını yoksul insan sayısının gösterilmemesi ve gelir dağılımının görmezden gelinmesi oluşturmaktadır (Şenses, 2006, s. 7).

Bir diğer yoksulluk analiz yöntemi ise, Foster-Greer-Thorbecke (FGT) olarak bilinen yöntemdir. Bu yöntem ile yoksulluğun derinliğini ve çeşitli alt gruplar arasındaki değişimini ölçmek mümkün olmaktadır (Özcan, 2016, s. 299). Endeks hesaplanırken, yoksulluk sınırından olan uzaklık durumuna göre ağırlık kullanıldığından dolayı yoksulluğun yoğunluğunu da dikkat edilmiş olmaktadır.

Yukarıda ifade edilen yöntemlerin dışında da gelir dağılımını veya yoksulluğu belirleyebilmek adına çok sayıda ölçütten bahsetmek mümkündür. Örneğin; edinilen gelirin nasıl bölüştüğü konusunda Aralık Ölçütü, Değişim Aralığı, Göreli Ortalama Mutlak Sapma, Standart Sapma, Değişim Katsayısı, Varyans, Logaritmik Varyans, Yüzde Paylar, Pareto Katsayısı, Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Dalton Atkinson Eşitsizlik Ölçütü, Yoksulluk Oranı Endeksi, Yoksulluk Farkı, Açlık Sınırı, Sen Endeksi gibi çok çeşitli ölçütler bulunmaktadır (DPT, 2001, s. 5-8).

3. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

Türkiye’de 1980’lere kadar yoksulluk daha çok ekonomideki gelir dağılımını gidermeye çalışan politikalarla ve geleneksel yardımlaşma ve dayanışma ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemden sonra yoksulluğun giderilmesi için tarım politikasındaki destekler, ücretsiz ve fırsat eşitliği sunan eğitim ve sağlık hizmetleri, kentlerdeki gecekondulaşma, sendikal hareketlerin gelişmişliği, içe dayalı bir büyüme modelinden kaynaklanan yüksek ücret politikaları gelir dağılımında eşitsizliklerin büyümesinin önüne geçmekte önemli rol oynamıştır.

Türkiye’de 1980 ve 1990’lı yıllarda yüksek enflasyon insanların, özellikle sabit gelirlilerin alım gücünü azaltmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu gibi kurumların veri-analiz çalışması ve yaptığı birçok çalışmada bu gerçekler ortaya konulmuştur. Nitekim kriz dönemlerinde yüksek enflasyon altında çalışanların ve emeklilerin büyük oranda alım güçlerinde bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, 1994 yılında enflasyon yüzde 124 düzeylerine çıkmışken ücret artışları yüzde 60 düzeyinde kalmıştır, yine 2001 yılında, enflasyon oranı yüzde 68,5 düzeyinde seyredirken ücret artışları sadece yüzde 35 düzeyinde gerçekleşmiştir. (Tutar ve Demirel 2007, s. 342). Buna rağmen son 20 yılda yaşanan düşük enflasyon oranlarına rağmen bazı sektörlerde yaşanan ciddi reel ücret azalışları yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olarak yüksek enflasyonu görenleri başka neden aramaya yöneltmiş durumunda kalmıştır diyebiliriz.

Resmi makamlar gelir dağılımındaki uçurumun zaman içerisinde arttığını belirtmektedir. Var olan sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemleri yoksulları tam anlamda korumakta yetersiz kalmaktadır. Olağan şartlarda yoksulluk, kırsal ve kent arasındaki bölgelerin adeta bir sosyolojik problemi olarak bilinmektedir. Son yıllarda ise vasıflı kişilerin işsiz kalması ve eğitilmiş gençler arasında işsizlik oranının artması ile böylece yoksulluk kırdan ziyade daha çok kentlerde görülmeye başlamıştır (Seven, 2010, s. 130).

Tablo 1. Hanehalkı fertlerinin esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri 2019-2020 (TL)

İktisadi Faaliyet Kolu	2020	2021
Toplam	43.118	47.886
Tarım	25.263	32.635
Sanayi	44.355	47.071
İnşaat	42.227	44.226
Hizmet	46.034	51.173

Kaynak: (TÜİK, 2022)

İktisadi faaliyet kolları incelendiğinde; en yüksek yıllık ortalama gelirin 51 bin 173 TL ile hizmet kolunda, en düşük yıllık ortalama gelirin ise 32 bin 635 TL ile tarım kolunda olduğu ortaya çıkmıştır. Bir önceki yıla göre yani 2020 yılına göre; yıllık ortalama iktisadi faaliyet kollarına göre en yüksek artış %29,2 ile tarım kolunda gözlenirken, bunu %11,2 ile hizmet kolu izlemiştir. Diğer taraftan sanayi kolunda %6,1 ve inşaat kolunda ise %4,7 artış gözlenmiştir.

Tablo 2. Sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (%), 2012-2021

Anket Yılı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gelir Referans Yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk Yüzde 20 (En Düşük)	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1
İkinci Yüzde 20	10,6	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8
Üçüncü Yüzde 20	15,3	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1

Dördüncü Yüzde 20	21,7	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3
Son Yüzde 20 (En Yüksek)	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Yukarıda ki tabloda da görüldüğü üzere; en yüksek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,8 puan azalarak %46,7'ye düşerken, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay 0,2 puan artarak %6,1'e yükselmiştir.

Tablo 3. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre gelir dağılımı göstergeleri, 2012-2021

Anket Yılı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gelir Referans Yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
P80/P20	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6
P90/P10	14,2	13,6	12,6	13,3	13,6	13,4	13,7	13,0	14,6	13,7
Gini Katsayısı	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Yukarıdaki tablo gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden biri olan Gini katsayısına göre hazırlanmıştır. Bilindiği üzere Gini katsayısı sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, bire yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. En son yapılan araştırma sonuçlarına göre Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,009 puan azalış ile 0,401 olarak tahmin edilmiştir. Bu yöntemle göre toplumun gelirden en fazla pay alan %20' sinin elde ettiği gelirin en az pay alan %20'sinin elde ettiği gelire oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 8,0'dan 7,6'ya, gelirden en fazla pay alan %10' unun elde ettiği gelirin en az pay alan %10' unun elde ettiği gelire oranı şeklinde hesaplanan P90/P10 oranı ise 14,6'dan 13,7'ye düştüğü görülmüştür.

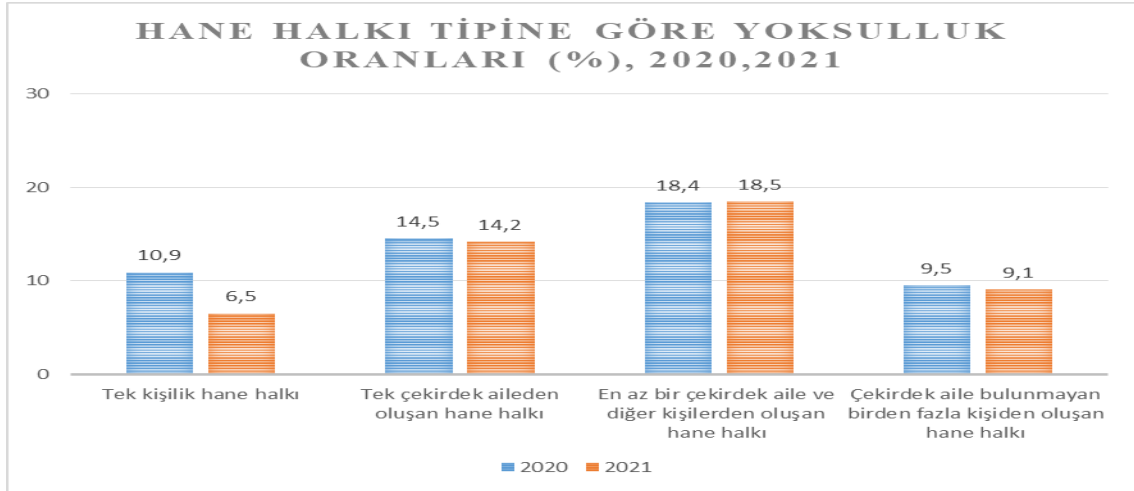
Toplumun genel düzeyine göre belirli bir sınırın altında gelire sahip olan bireyler görece anlamda yoksul sayılmaktadır. Böylece eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %40'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık azalış ile %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı 2021 yılında 0,6 puan azalarak %14,4 olarak gerçekleşmiştir. Yine medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre yoksulluk

oranı ise son yılda 0,6 puan azalarak %21,3 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Medyan gelirin %70'i dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,3 puan azalmıştır. Netice olarak genel bir sonuç çıkarmamak kaydıyla son yıl verileri bir önceki yılda elde edilen verilere göre düşüş sağlamıştır diyebiliriz.

Tablo 4. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranı (%), 2012-2021

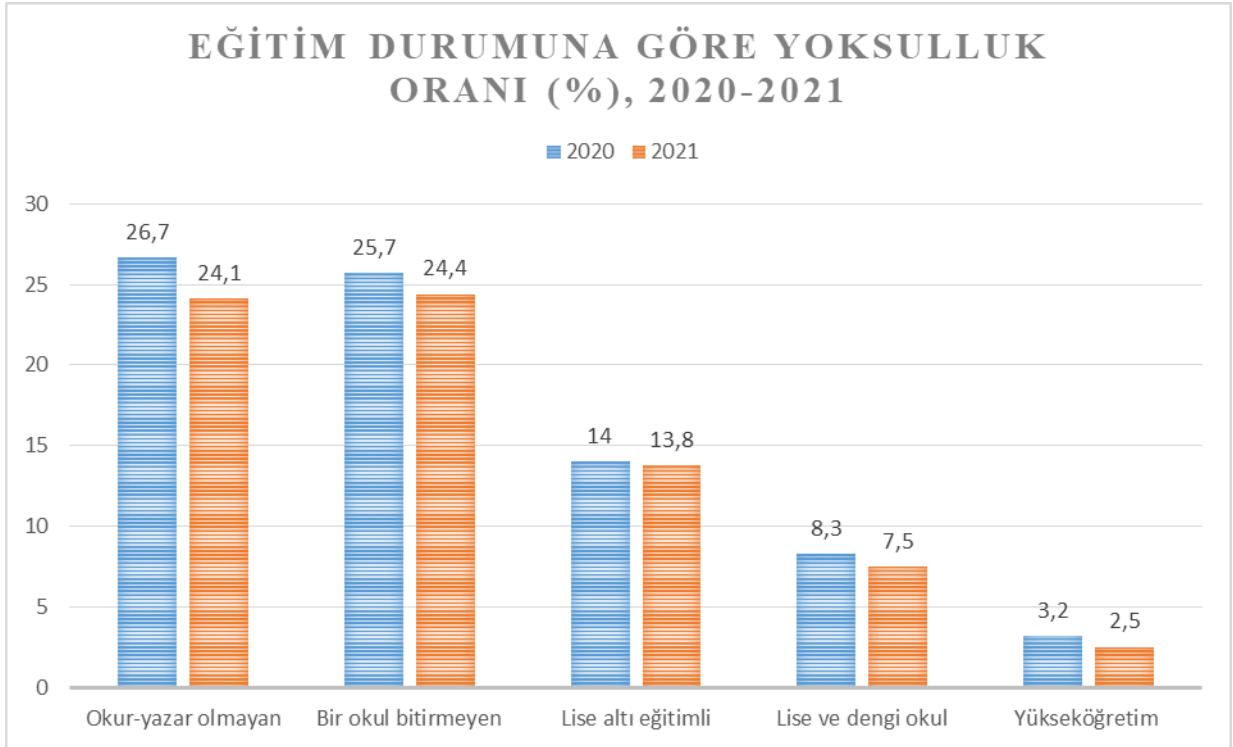
Anket Yılı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gelir Referans Yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Medyan Gelirin %40'ına göre	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9	8,5
Medyan Gelirin %50'ına göre	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4
Medyan Gelirin %60'ına göre	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9	21,3
Medyan Gelirin %70'ına göre	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29,0	28,7

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Grafik 1. Hanehalkı Tipine Göre Yoksulluk Oranları (%), 2020-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022), *2020 ve 2021 yılları medyan gelirin %50’sine göre

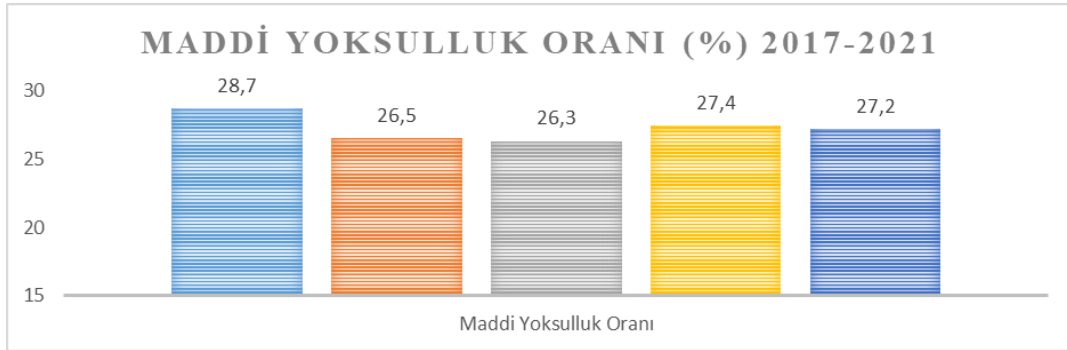
Yukarıdaki tabloda hanehalkı tipine göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranlarına bakılmıştır. Sonuç olarak tek kişilik hanehalklarında yoksulluk oranı 2021 yılında bir önceki yıla göre 4,4 puan azalarak %6,5 gerilemiştir. Yine çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalklarında ise 2021 yılında 0,4 puan azalma meydana gelmiştir. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalklarının yoksulluk oranı 2021 yılında 0,1 puan artarak %18,5 gerçekleşmiştir. Tek çekirdek aileden oluşan hanehalklarının yoksulluk oranının ise 2021 yılında 2020 yılına göre 0,3 puan azalarak %14,2 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 2. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranı

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Yukarıdaki tabloya göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranına göre; okur-yazar olmayan fertlerin %24,1'i, bir okul bitirmeyenlerin %24,4'ü, lise altı eğitimlilerin %13,8'i, lise ve dengi okul mezunlarının ise %7,5'i yoksul olarak gerçekleşmiştir. Ancak yükseköğretim mezunları ise %2,5 ile en düşük yoksulluk oranına sahip grup olarak meydana gelmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere eğitim düzeyine göre 2021 yılında 2020 yılına göre her bir gruba yoksulluk oranında bir düşüş gözlemlenmiştir.

Grafik 3. Maddi Yoksunluk Oranı

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Ekonomik açıdan sıkıntıda olma durumunu ifade eden maddi yoksunluk; çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil sahipliği ile ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme durumu ile ilgili hanehalklarının algılarını yansıtmaktadır (Ünver ve Alkan, 2020, s. 1339). Yukarıdaki tanımlamaya göre belirtilen dokuz maddenin en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak tanımlanan ciddi maddi yoksunluk oranı; 2020 yılında %27,4 iken 2021 yılında 0,2 puan azalarak %27,2 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Sosyal Yardım Harcamaları (Milyon TL)

	2019	Pay(%)	2020	Pay(%)
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	542.201	100,0	655.599	100,0
İdari Masraf ve Diğer Harcamalar	8.834	1,6	9.597	1,5
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı	533.368	98,4	646.002	98,5
Hastalık/Sağlık Bakımı	146.036	26,9	170.993	26,1
Engelli/Malül	18.200	3,4	20.906	3,2
Emekli/Yaşlı	263.079	48,5	300.902	45,9
Dul/Yetim	63.616	11,7	73.194	11,2
Aile/Çocuk	23.177	4,3	31.071	4,7
İşsizlik	15.732	2,9	44.393	6,8
Sosyal Dışlanma	3.529	0,7	4.544	0,7

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere sosyal koruma harcamaları 2020 yılında 2021 yılına göre yaklaşık %21 civarında bir oranla artış göstermiştir. Bu yapılan harcamaların %98,5'ini sosyal koruma yardımları oluşturmuştur. Sosyal koruma yardımlarında en fazla

harcama emekli ve yaşlılara yapılmıştır. Emeklilik ve yaşlılık yardımlarını sırasıyla; hastalık/sağlık bakım harcamaları, dul ve yetim harcamaları, işsizlik yardımları, aile ve çocuk yardımları, engelli ve malül yardımları ve sosyal dışlanma yardımları izlemiştir.

4. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve YOKSULLUKLA MÜCADELE

4.1. Sivil Toplum Kuruluşları

STK’lar, hükümet dışı örgütler veya devlet dışı örgütler anlamına gelmekte olduğundan dolayı ve bu özelliğinin sayesinde bir anlamda kamu organizasyonları dışındaki yasal örgütlenmeleri ifade etmektedir (Güloğlu, 2006, s. 149). Ayrıca STK’lar, yerel küçük derneklerden oluşabileceği gibi profesyonel ve tam donanımlı uluslararası kuruluşlara kadar son derece farklı gruplardan oluşabilmektedir. Bu kuruluşların isimlendirme konusunda literatürde çok farklı kavramların kullanıldığı bilinmektedir. Fakat STK’lar için en yaygın olarak kullanılan ifadeler şunlardır; “kar amacı gütmeyen kuruluşlar”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “hayırsever yardım kuruluşları” ve “vergiden muaf kuruluşlar”. Ancak özellikle sosyal yaşamda faaliyet gösteren STK’lar için en yaygın olarak kullanılan ve en yüksek tanımlama niteliğine sahip olan “kar amacı gütmeyen kuruluşlar” kavramıdır (Özdemir, 2004, s. 18).

Bu açıklamalar çerçevesinde STK’lar değerlendirildiğinde adeta toplum ile devlet arasında bir köprü niteliği taşıdığı görülmektedir. Özellikle devletin hizmet götüremediği, kısmen yetersiz kaldığı ya da verimsiz olduğu alanlarda faaliyet gösteren ve kişilerin ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek kurmuş oldukları kuruluşlar olan sivil toplum kuruluşları, günümüzde azımsanamayacak büyüklüklere ulaşmışlar, hatta bazı STK’lar kendi ülke sınırlarını aşarak uluslararası mecrada faaliyet göstermeye başlamışlardır.

Özellikle dünyada ve Türkiye’de yaşanan sağlık, sosyal, siyasal, ekonomik, teknolojik ve kültürel değişimler göz önünde bulundurulduğunda STK’ların öneminin ve gereksiniminin arttığı açık ortaya çıkmaktadır.

4.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sınıflandırılması, Özellikleri ve Faaliyet Alanları

Sivil Toplum Kuruluşları genel olarak şu şekilde sınıflanmaktadır: mesleki kuruluşlar, ekonomik alanda faaliyet gösteren kuruluşlar, insan hakları ve özgürlükleri alanında faaliyet gösteren kuruluşlar, etnik ve kültürel niteliğe haiz kuruluşlar, çevreci kuruluşlar, anket ve kamuoyu araştırması yapan kuruluşlar, kadın ve çocuk hakları konusunda faaliyet gösteren kuruluşlar, resmi bir ideolojiyi benimseyen ve savunan kuruluşlar ve uluslararası STK temsilcilikleridir (Akatay ve Yelkikalan, 2007, s.15).

Dünyada ve Türkiye’de STK’lar oluşum şekilleri, yönetim yapıları ve anlayışları, sundukları hizmetler, kurumsal veya organizasyon kapasiteleri, süreklilik dereceleri ve yapılan faaliyetlerin yayılım alanları bakımından büyük farklılıklar göstermektedirler. Ancak STK’ların temel amacını ise, devlet karşısında zayıf kalan siyasal oluşumların arkasındaki toplumsal desteği artırmak ve bilinçli yurttaş katılımlarını güçlendirmek oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde dayanışma ve sosyal amaçlı bir hizmet üretimini ön plana çıkaran STK’ların gerçekleştirdiği faaliyetlerin en belirgin özelliğini, yardımsever nitelikli kuruluşlar olmaları oluşturmaktadır (Akatay ve Yelkikalan, 2007, s. 26).

Yukarıda da ifade edildiği üzere aslında STK’lar; insan hakları, çevre, sağlık, kadın, engelli, çalışma hayatı vb. konularda ortaya çıkan sorunları ve bahse konu olan sorunların çözümüne yönelik çalışmaları amaç edinmektedir (Atar, 1997, s. 98).

Genel anlamda STK’ların aşağıdaki gibi özelliklere haiz olduğu da bilinmektedir: toplumsal sorunlara çözüm üretmek, toplumsal sorunların çözümünde devlet ile birlikte iş birliği halinde olmak, devlet yönetiminin daha etkili, şeffaf ve verimli çalışması için

girişimlerde bulunmak, vatandaşın aktif bir şekilde kamu veya özel yönetime dâhil olmasını sağlamak, toplum içerisinde var olan farklı kültür, sosyal ve ekonomik koşulları olan vatandaşları demokratik bir yönetim etrafında toplamak ve toplum içerisinde, devlet ve birey ilişkilerinde hak ve sorumlulukların adaletli bir şekilde dağılımını sağlamak (Bacak, 2005, s. 184).

Günümüzde Türkiye’de STK’lar faaliyet alanlarına ve dernek sayısı çokluğuna göre şu şekilde sıralanmıştır: mesleki ve dayanışma dernekleri, spor ve sporla ilgili dernekler, dini hizmetlerin gerçekleşmesini sağlayan dernekler, kültür, sanat ve turizm dernekleri, insani yardım dernekleri, toplumsal değerleri yaşatma dernekleri, sağlık alanında faaliyet gösteren dernekler, çevre, doğal hayat ve hayvanları koruma dernekleri, bireysel öğreti ve toplumsal gelişim dernekleri, imar, şehircilik ve kalkındırma dernekleri, hak ve savunuculuk dernekleri, engelli dernekleri, düşünce temelli dernekler, kamu kurumları ve personelini destekleyen dernekler, gıda, tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren dernekler, dış Türkler ile dayanışma dernekleri, uluslararası teşekküller ve iş birliği dernekleri, şehit yakını ve gazi dernekleri, yaşlı ve çocuklara yönelik dernekler ve çocuk dernekleridir (Sivil Toplum, 2022, 26 Mayıs).

Tablo 7. Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Sayıları

Derneklerin Faaliyet Alanları	Derneklerin Sayısı (Adet) 2022
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	38.241
Dini Hizmet Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	18.034
Spor ve Spor ile İlgili Dernekler	8.814
Eğitim Araştırma Dernekleri	6.203
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	5.919
İnsani Yardım Dernekleri	5.825
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	2.740
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	2.674
Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri	2.672
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	2.506
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1.617
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1.523
Engelli Dernekleri	1.274
Düşünce Temelli Dernekler	1.055
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	936
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	850
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	719
Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri	572
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	491
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	307
Çocuk Dernekleri	14
Faaliyet Alanı Bilinmiyor	0

Kaynak: (Sivil Toplum, 2022)

Günümüzde Türkiye’de aktif dernek sayısı 121.921’dir. Fesih dernek sayısı ise 202.562’dir. Fesih ve faal dernek sayısının toplamı ise 324.483’tür. Görüldüğü üzere aktif

dernek sayısı fesih dernek sayısında azdır (Sivil Toplum, 2022).

4.3. Yoksullukla Mücadele Eden Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

Günümüzde yoksullukla mücadelede izlenen yol ve yöntemler genellikle sosyal devlet ilkesi doğrultusunda sosyal politikaların tüm kesimleri kapsayacak şekilde genişletilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yaşanan gerçek şudur ki sosyal politika uygulamaları tek başına yoksullukla mücadelede bazen yeterli gelmemektedir. Devletin kendi yapısal sorunları nedeniyle bazen her kesime ulaşamadığı, her kesimi göremediği, her kesime yetişemediği, her kesimin farkına varamadığı problemlerin çözümünde STK’lar önemli rol üstlenmektedirler. STK’ların genellikle yerel olmaları

nedeniyle sorunlara daha yakın olmaları ve kendi içlerinde karar alma süreçlerinin daha kolay ve hızlı olması gibi faktörler onların çalışmalarını kolaylaştıran bazı etkenlerden birisidir. Dolayısıyla zaman zaman sorunların çözümünde daha etkili oldukları gözlenmektedir. Bu durum ise STK’ların toplumda önemli rolü ve görevi olduğunun bir göstergesidir.

STK’ların yoksullukla mücadeledeki en önemli görevi ihtiyaç sahipleri ile yardımda bulunmak isteyenler arasında bir köprü vazifesi görmesidir. Çalışmalarını çoğunlukla gönüllüler aracılığıyla yürüten STK’lar yoksul kesimlere yapacakları yardımların çoğunu bağış yoluyla yine vatandaşlardan temin etmektedirler. Ayrıca STK’lar günümüzde teknolojik gelişmeler ve yenilikler sayesinde milyonlarca gönüllüye ve bağışçıya ulaşabilme imkânına sahiptirler. Bilindiği üzere yoksullara yardım düşüncesi bazen dinsel, bazen ise geleneksel veya insani ve vicdani nedenlerle “yardım potansiyeli olan çevrelerin” her zaman ilgisini çekmiştir. Bu ilgi veya yardım etme isteği tarihsel süreç içerisinde kendi yardım biçim ve modellerini de geliştirmiştir. Özellikle vakıf kurumunun geçmiş dönemlerde birçok amaçla kullanımı olmakla birlikte yoksullara yardım amacının da önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir (Karataş, 2003, s. 94). Bununla birlikte vakıfların günümüzde hala etkin bir şekilde çalışmalarını sürdürmekte olduğu bilinmektedir. Ancak yoksullara yardım ve yoksulların sorunlarının çözümü konusunda günümüzde derneklerin daha etkili ve geniş kitlelere hitap ettiği de söylenebilmektedir. Son yıllarda artan sosyal sorunlar nedeniyle devletler, STK’ların çalışmalarına daha fazla ihtiyaç duymakta ve sosyal amaçlı STK’ları desteklemektedirler. Çünkü yaşanan ekonomik krizler ve artan işsizlik sorunu, toplumda STK’lara yönelen kişi sayısını daha da arttırmaktadır. Bilindiği üzere yardımlaşma ve dayanışma derneklerinin her gün umutsuzca bekleyen kimselerin kapısını çaldığı bilinmektedir. Böylece bu dernekler hem devlete hem de yerel yönetimlere destek olunmakta ve vatandaşların kısmi de olsa ihtiyaçlarını çözmektedir (Seven, 2010, s. 142).

Yoksullukla mücadele edilirken STK’lardan genellikle belli başlı şartları ve uygulamaları yerine getirmesi beklenmektedir. Örneğin; STK’lar öncelikle hedef kitle olarak yoksulları belirlemelidirler ve özellikle bu kesimin sosyal ve ekonomik açıdan koruması ve desteklemesi gerekmektedir. Yine STK’lar yoksulluğun tanımlanmasında ve yardım şartlarında objektif olmalılar. Ayrıca STK’lar yardıma muhtaç olan diğer dezavantajlı grupların da spesifik ihtiyaçlarını da (aynı veya nakdi de olabilir) gidermeliler. STK’lar yine yoksullara yönelik maddi yardımların dışında psiko-sosyal-eğitsel, mesleki ve teknik ve tıbbi ihtiyaçlarını da giderecek çözümler üretmeliler. Son olarak STK’lar yoksullara yapmış oldukları hizmet veya faaliyetleri bölgesel olarak düşünmekten ziyade daha bütüncül bir şekilde ulusal çapta düşünmeli ve faaliyete geçmelidir (Sosyal Siyaset, 2022).

4.4. STK’ların Yoksullukla Mücadelede Önemi ve Rolü

STK’lar çeşitli gönüllü gruplarına daha çabuk erişme imkânına sahip olduklarından ve kamu ve özel sektör kuruluşlarına göre daha düşük maliyetle çalıştıklarından dolayı devlete göre daha yüksek mali verimliliğe sahip olabilmektedirler. Bu sebeplerden ötürü genellikle gelişmiş ülkeler sundukları hizmetlerin çeşitliliğini, yaygınlığını ve kalitesini artırabilmek için STK’larla daha yoğun bir ortaklık ilişkisine girmektedirler.

Türkiye'deki STK'lar yoksullukla mücadelede dağınık bir görüntü sergilemektedir. Ayrıca çoğunlukla faaliyet alanları birbirleriyle çakışmaktadır. Dolayısıyla bazı STK'lar çok kısıtlı bir amaç doğrultusunda dar kapsamlı bir örgütlenme yapısı içinde faaliyette bulunmaktadırlar. Böylece bireyler de vakıflara bağış yapmaktan ziyade, bireyden bireye yardım doğrultusunda bir tercih sergilemektedirler. Konuya daha geniş çerçeveden bakıldığında ise, bu bireysel tercihin özel vakıfların bilgi ve bilinçlendirme eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir (TÜSEV, 2006, s.14).

STK'lar özelde dernekler, devletin yoksullukla ilgili eksik ya da yetersiz kalan alanları doldurma kabiliyetine sahiptirler. Hükümetlerin uyguladığı merkezi politikalarla bir türlü gelir dağılımı eşitsizliği giderilememiş ve yoksulluğun önüne geçilememiştir. Bundan dolayı hükümetler için yoksullukla ilgili sorumluluk ve maliyet paylaşımına gitmek kaçınılmaz olmuştur. Bu açıdan STK'lar, yoksulların kısmi ölçekli yoksunluğunu gidermeyi bilerek ya da bilmeyerek neo-liberal politikaların yeniden yapılandırılmasında rol oynamaktadırlar. Böylece STK'lar kısmi de olsa devletin bu alandan yavaş yavaş çekilmesini sağlamaktadırlar (Önver, Şirinler ve Çetin, 2005, s. 1).

Yoksullukla mücadele konusunda STK'lar başta kamu kesimi olmak üzere, gönüllü kişi ve kuruluşlarla birlikte ve yerel yönetimleri de sürecin içine dâhil ederek sürekli iş birliği sağlanmalıdır. Ve öncelikli olarak yoksulluğun azaltılması veya önlenmesi amaçlanmalıdır. Bu amaç doğrultusunda anlık çözümler üretmekten ziyade uzun vadeli ve kalıcı çözümler üretilmelidir. Yoksulluğun azaltılması konusunda STK'ların katkıları ve faydaları önemsenmeli ve özümsemeli, eğer bir yasal engel bulunuyorsa giderilmeli, maddi imkânlarının geliştirilmesinin yolu açılmalı ve sivil toplum kavramını benimseyecek bilgi ve bilinç düzeylerini artıracak yoksul halkla bütünleşmesini sağlayacak somut tedbirleri hayata geçirilmelidir (Gürün ve Elagöz, 2008, s.1).

Kendi iç dinamiklerini harekete geçiren sivil toplumlar, kamuya ait gibi görünen birçok hizmeti yerine getirdiğine göre, yoksullukla mücadele gibi önemli bir sosyal sorununun giderilmesinde de örgütlü bir şekilde aktif rol almaları, hem devlet-millet kaynaşmasını sağlamakta, toplumsal duyarlılığı arttırmakta hem de sosyal sorunların çözümünde hükümet dışı alternatif yolları gündeme getirmektedirler. Aynı durum için de Türkiye'de yoksulluğun oluşturduğu sosyal problemlerin çözümlenmesinde STK'ların aktif bir biçimde yer alması son derece önem arz etmektedir.

Türkiye'de birçok sosyal yardım türü çeşitli sosyal yardım kurum ve kuruluşları aracılığıyla yapılmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kapsamındaki kurumlar ise; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı dernekler Dairesi Başkanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, yeni adıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, TOKİ, İŞ-KUR, eski adıyla kalkınma bakanlığı yeni adıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Kalkınma Ajansları, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Merkezi Finans ve İhale Birimi ve Yerel Yönetimler şeklinde sıralanabilmektedir (Türk ve Ünlü, 2016, s. 99 ve İncedal, 2013, s. 69).

Dünya ülkeleri içerisinde genellikle kısıtlı ekonomik kaynaklara sahip olan devletler tüm vatandaşlarının ekonomik ve sosyal olarak gelişmesine katkı sağlayamamıştır (Banks ve Hulme, 2012, 3). Bu açıdan, ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanabilmesi için çeşitli alternatifler düşünülmüş ve 1980'li yıllardan itibaren STK'lar ihtiyaç sahibi insanlar ile bu ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli olan hizmetler arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Merkezi hükümetlerin veya yerel yönetimlerin yeterli hizmet sağlayamadıkları veya hizmetlerini ulaştıramadıkları yerler, STK'lar vasıtasıyla yardıma muhtaç kişilere ulaştırılmıştır.

Üçüncü sektör olarak da bilinen STK’lar, insan hakları, barış, eğitim, sosyal dayanışma ve yardımlaşma gibi farklı alanlarda çeşitli hizmetler vermektedirler. Devlet otoritesinin dışında olan STK’lar, önemli derecede toplumun faydası için faaliyet göstermektedir. Ayrıca hiçbir kar amacı gütmemekte ve tamamen gönüllü kişilerden oluşmaktadır. Hizmetlerin birçoğunu kendi kaynaklarıyla çözmeye çalışarak hizmetleri sağlamaya çalışmaktadırlar (Salamon ve Anheier, 1997, 9).

Yoksullukla mücadele konusunda STK’lar merkezi ve yerel yönetimlerle koordineli ve işbirliği içerisinde hareket etmelidirler. STK’ların devlet otoritesinden bağımsız olmaları tamamen tek başına hareket etmeleri anlamına da gelmemelidir. Aksine STK’ların diğer önemli işlevlerinden birisi ise ihtiyaç sahibi kişilere kamu kurumlarından nasıl faydalanacağı konusunda destek olmasıdır. Yoksulluğun etkilerinin minimum seviyeye indirilmesinde veya önüne geçilmesinde bu bağlamda STK’lar ile devlet kurumlarının işbirliği içerisinde ve birbirlerini tamamlayıcı rol üstlenmeleri gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında faaliyet gösteren STK’lardan genellikle belli başlı şartları taşıması beklenmektedir (Edwards, 2004, s. 30-32). Bu şartlardan ilkinin STK’ların hedef kitlelerini yoksulların oluşturması gerekliliği oluşturmaktadır. İkinci şart olarak STK’lar, yardıma muhtaç olan kimselerin belirlenmesinde gerçekçi ve bilimsel yaklaşımlar uygulamalıdır. Üçüncü şart olarak STK’lar, yardıma muhtaç insanların sosyal ve ekonomik şartlarını iyileştirmelidirler. Dördüncü şart olarak STK’lar, sadece ekonomik yardımlarda bulunmamalıdır. Ayrıca psiko-sosyal ve tıbbi yardımlarda yapmalıdırlar. Beşinci ve son şart olarak STK’lar, mümkünse yardımlar konusunda yerellikten ziyade ulusal ölçekte hizmet vermeye çalışmalıdırlar.

4.5. Yoksullukla Mücadele STK’ların Faydaları

STK’lar, toplumu inşa eden bireyler tarafından kurulduğundan dolayı insanların desteğini daha çabuk elde edebilmektedir. Bu durum insanların sosyal sorumluluk bilinci ile hareket etmelerini sağlamakta ve bu alanda daha hızlı çözüme gitme kabiliyeti vermektedir. Aynı zamanda STK’ların belli alanlarda uzmanlaşmış olmaları ve sorumluluk bilinci üstlenmeleri onları hedefe ulaştırmakta kolaylık sağlamaktadır.

STK’lar yoksulluğun önlenmesinde kamu kurum ve kuruluşlarının bir rakibi değil adeta alternatifidirler. Özellikle yerel yönetimler ile STK’ların ortak hareket etmeleri veya ortak faaliyetler düzenlemeleri yoksullukla mücadele sorunun daha iyi tespit edilmesini ve çözüme kavuşmasını daha sağlıklı bir şekilde yerine getirmektedir.

Küreselleşme ile birlikte daha da artan yoksulluk karşısında önceleri güvence niteliğine sahip olan aile, akraba veya hemşerilerin artık yoksulluk sorunu karşısında yetersiz kalmaya başlamışlardır. STK’lar bu aşamada devreye girerek yoksullukla mücadelede ihtiyaçların karşılanması amacıyla bir mekanizma işlevi görmeye başlamıştır.

Yine küreselleşme nedeniyle zengin ve fakir arasındaki gelir dağılımı arasındaki uçurum artmıştır. Bu açıdan STK’lar yoksullukla mücadele kapsamında yüksek gelir düzeyine sahip gruplardan elde ettiği kaynakları düşük gelir düzeyine sahip gruplara ulaştırarak gruplar arasında bir gelir transferi sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Son olarak STK’lar, istihdam oluşturmak, yoksul işgücünün kişisel ve mesleki becerilerini geliştirmek, girişimciliği teşvik etmek, mikro kredi uygulamaları geliştirmek, kamu, özel ve STK işbirliği çerçevesinde ortak faaliyetler düzenlemek gibi geniş yelpazeli bir çalışma alanı oluşturarak yoksullukla mücadelede önemli rol oynamaktadırlar (As, 2017, s. 57-58).

4.5.1. Yoksullukla Mücadelede Bazı STK Uygulama Örnekleri

Türkiye’nin önemli kuruluşlarında birisi olan Türk Kızılay’ı Türkiye genelinde yıl boyunca ihtiyaç sahiplerine yardımlarda bulunmaktadır. Türk Kızılay’ı sosyal hizmet alanında geliştirdiği örnek projelerle insan onurunu koruyarak sosyal yardım çalışmalarını

yürütmektedir. Ayrıca çalışmaları arasında; Vekâletle Kurban Kesimi Kampanyası, Adak Kurban Kesimi, Zekât, Sevgi Bohçası, Özel Eğitim Sınıfları Projesi, büyük alışveriş zincirleriyle gerçekleştirilen işbirlikleri, hayırseverlerin bağışlarıyla hazırlanan gıda paketleri ile Şubeleri aracılığıyla ihtiyaç sahiplerinin yıl boyu yanında olur. Yine Türkiye genelinde faaliyet gösteren Şubeleri, 13 aşevi, 3 huzurevi, 8 öğrenci yurdu, 5 giyim yardım merkezi ve kimsesizler evi ile mağdurların ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretmektedir (Türk Kızılay, 2022).

Türkiye'nin önde gelen yardım kuruluşlarının en önemlilerinden birisini Deniz Feneri Derneği oluşturmaktadır. Deniz Feneri, Türkiye'de ve dünyada yardıma muhtaç olan kimselere yardım etmeyi şiar edinmiş bir yardımlaşma ve dayanışma derneğidir. Deniz Feneri özellikle Türkiye'de ve dünyada gıda, giyim, eğitim, sağlık, barınma, misafirhaneler, aşevleri, giyim mağazaları ve meslek edindirme faaliyetleriyle ihtiyaç sahiplerine kapsamlı bir hizmet sunmaktadır. Yine Deniz Feneri, hiçbir ayırım gözetmeksizin ihtiyaç sahiplerine aynı ve nakdi yardım yapmaktadır. 1 milyonu aşkın bağışçısı ve on binlerce gönüllüsü olan Deniz Feneri, 2004 yılından beri Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına çalışan ve izin almadan yardım toplayabilen dernek statüsünde faaliyetlerine devam etmektedir (Deniz Feneri, 2022).

Deniz Feneri, Türkiye'de 2021 yılında 76.743 kişiye nakdi yardım yapmıştır. 490.336 kişiye gıda kolisi yardımı yapmıştır. 122.463 kişiye giyim yardımı yapmıştır. 54.537 kişiye eğitim yardımı yapmıştır. 17.545 kişiye sağlık yardımlarından faydalanmıştır. 114.916 kişiye temizlik ve hijyen malzemesi yardımı almıştır. 19.795 kişiye eşya yardımı yapılmıştır. 53.587 kişiye aşevi hizmetinden faydalanmıştır. Toplamda bu hizmetlerden faydalanan kişi sayısı yaklaşık 1 milyon kişidir. Yine 2021 yılında Deniz Feneri'nden faydalanmak için yeni başvuru yapan aile sayısı 39.721'dir (Deniz Feneri, 2021, s. 2-17).

Türkiye'de önemli bir diğer yardım kuruluşu İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı)'dır. Kısa adı İHH olan vakfın temel gayesini; bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, zulüm görmüş, aç ve açıkta kalmış, savaş veya doğal afetlerden dolayı mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış; evsiz ve yurtsuzlara yardım etmek oluşturmaktadır. İHH, 1992 yılından itibaren yoğun bir gönüllülük esasıyla çalışmalarına devam etmektedir. İHH'nın yardım önceliği sırasında yoksullukla mücadelenin ön sırada yer aldığı bilinmektedir (İHH, 2022).

İHH, bağışçılardan alınan destekler ile Türkiye'de 2021 yılında 186 proje gerçekleştirmiştir. Bu projeler kapsamında 2021 yılında ortalama 900 bin vatandaş fayda sağlamıştır. Türkiye'de 9 farklı sektörde (Gıda, Barınma, Kültür, Sağlık, Eğitim, Afet Yönetimi, Sosyal Koruma, Giyim ve Eşya ve Su) çalışan İHH, 2021 yılında yardıma muhtaç kişi ve ailelere 210.691.047,00 TL yardım bağışında bulunmuştur (İHH, İHH İnsani Yardım Vakfı 2021 Faaliyet Raporu, s. 4).

Türkiye'de faaliyet gösteren bir diğer önemli sosyal yardımlaşma ve dayanışma derneği "Hayrat İnsani Yardım Derneği"dir. Hayrat İnsani Yardım Derneği, 2013 yılında kurulmuş olup hâlihazırda Türkiye'de derneğin 300 koordinasyon merkezi bulunmaktadır. Dernek, 2016 yılında "Kamu Yararı" ve 2017 yılında da "İzin Almadan Yardım Toplama" statüsüne kavuşmuştur. Derneğin temel hedefleri arasında fakirliğin ortadan kaldırılması yer almaktadır (Hayrat, 2022, 1 Haziran). Derneğin gerçekleştirdiği projeler arasında; eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, gıda kolisi yardımları ve sürdürülebilir kalkınma faaliyetleri yer almaktadır (Hayrat, 2020, s. 13).

Yoksullukla mücadele eden önemli STK'lardan bir diğeri ise "Dost Eli Derneği"dir. Dost Eli Derneği, 1996 yılında yardımlaşma amacıyla bir araya gelen gönüllüler tarafından kurulmuştur. Derneğin amacını ihtiyaç sahiplerine, yoksul kimselere, yalnız kimselere ve umudunu yitirmiş kimselere yardım etmek oluşturmıştır. Derneğin ilkeleri arasında ihtiyaç sahibine ulaşırken dil, din, ırk, mezhep ve düşünce ayrımı yapmamak bulunmaktadır. Ayrıca

dernek 2014 yılında “Kamu Yararına Hizmet Veren Dernek” statüsünü kazanmıştır (Dost Eli, 2022). Dost Eli Derneği’nin yurt içi faaliyetleri arasında; köy yardımları, gıda desteği, gıda marketi, giyim desteği, eğitim desteği, evlilik yardımı, hoş geldin bebek yardımı, doğal afet yardım desteği ve okullara kütüphane kurma gibi yardım ve hizmetler bulunmaktadır (Dost Eli, 2022).

Sonuç

Yoksulluk sorunu, 1980’li yıllara kadar genellikle kırsal kesimlerde kayıt dışı olarak var iken, 1980 sonrası yaşanan göçlerle birlikte kırsal kesimde yaşayanların şehirlere göç etmesi yoksulluk gözle görülür hale gelmiştir. Çünkü bu dönemlerde şehirlerde yeteri kadar iş imkânı oluşturulamamıştı ve en önemlisi yoksullukla kalıcı şekilde mücadele politikaları ve çözüm arayışı da bulunmamaktaydı. Bu dönemde meydana gelen özellikle ekonomik krizler ve yüksek işsizlik yoksulluğu da gözler önüne sermiştir. İşte bu süreçten sonra yoksullukla mücadele konusunda meydana gelen olumsuzluklar sosyal politikalarda yeni bir değişim sürecini başlatmış ve alternatif çözüm arayışlarına gidilmiştir.

Devlet, özel sektör, yerel yönetimler ve STK’lar arasında her alanda iş birliğinin yapılması ve çok yönlü katılım mekanizmalarının geliştirilmesi oldukça önemlidir. Modern toplumlarda devlet yaşamın her alanında yer almakta ve hizmetlerin sunumunda STK’lardan faydalanmakta ve STK’ların finans kaynağını oluşturmaktadır. Devlet ve sivil toplum arasındaki diyalogun var olması özellikle sosyal yardımlaşma ve dayanışma açısından güçlü bir bağ kurulmasını sağlamaktadır.

STK’lar günümüzde yoksulluğun dışında çevre, sağlık, insan hakları, hayvan hakları, sokak çocukları, kadınlar, engelliler gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Bu kuruluşların artan değer ve önemi, yoksullukla mücadelede daha da önemli hale gelmiştir. Bilindiği üzere yoksullukla mücadele uzun vadeli ve herkes tarafından bu sorumluluğun benimsenmesi durumunda üstesinden gelinecek veya en aza indirilecek bir meseledir. Bundan dolayı çözüm yalnızca devletten beklenilmemelidir.

Geçmiş muazzam bir vakıf kültürüne sahip Türkiye’de STK’ların gelişmesi ve bu alanda faaliyet göstermesi batılı ülkelere nazaran değişiklik göstermektedir. Türkiye’de gelişmiş ülkelere farklı olarak uzmanlaşmış ve profesyonel örgütlü sosyal yardım organizasyonları daha az görülmektedir. Fakat Türkiye’nin geçmişte yaşamış olduğu deneyimleri yeniden hayata geçirmeye başlaması için çalışmalar son derece önemli bir şekilde devam etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de özellikle son yıllarda gerçekleşen STK çalışmalarının hızlandığı ve bir koordinasyonun sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye’de devlet politikalarının yetersiz olması ve devlet kaynaklarının verimli ve etkin bir biçimde kullanılmamasına rağmen bazı STK’lar yoksullukla mücadelede etkin ve verimli uygulamalar ve çalışmalar yapmaya gayret göstermektedirler. Toplumun bütün kesimleri tarafından yoksulluk ile mücadele konusunda, devlet ile STK’lar arasındaki ilişki bütüncü ve birbirini tamamlayıcı mahiyette olmalıdır. Bununla birlikte devletin STK’lar üzerindeki koruyucu, düzenleyici ve denetleyici rolünün eksiksiz bir şekilde olması ve STK’ların da devletin zaman zaman eksik ya da etkisiz kaldığı alanlarda özellikle sosyal konularda devleti tamamlayan ve geliştiren hedef ve ilkelerle ona yardımcı olacak şekilde katkı sağlaması gerekmektedir.

Türkiye’deki STK’ların olgunlaşma ve profesyonelleşme sürecinde olduğu bilindiğinden dolayı devletin ileriki yıllarda bu süreci geliştireceği, önünü açacağı ve bu konuya özel olarak değineceği aşikârdır. Yalnız bu gelişim sürecinin tek taraflı olmayacağından dolayı STK’larında aynı şekilde devlete karşı şeffaf, hesap verebilir ve samimi bir şekilde çalışması gerektiği önemli bir husustur.

Yoksulluk sorunun önlenmesi veya minimum seviyeye indirilmesi için ayrıca yapılması gereken şeyler önerilebilmektedir. Özellikle yoksullukla mücadelede politika oluşturulurken şunlara dikkat edilmelidir;

- Ekonomik faaliyetleri destekleyen ve sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştıran projeler geliştirilmelidir
- Eğitimsizliğin önüne geçilmelidir
- Kadınların çalışma hayatındaki hakları geliştirilmeli ve kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılması gerekmektedir
- Tersine göç projeleri desteklenmelidir
- Kamu, Özel Sektör ve STK işbirliklerinin artırılması ve yoksulluğu önleyici projelerin sayısının en üst düzeye gelmesi gerekmektedir
- İnsan haklarının güçlendirilmesi gerekmektedir
- Sosyal dışlanmaya karşı çıkılmalı ve toplumdan soyutlanmış kişilerin tekrar topluma dahil edilmesi gerekmektedir
- Yoksullukla mücadelede başarılı olmuş ülkeler incelenerek, o ülkede üretilen politikaların rol alınması sağlanmalıdır

KAYNAKÇA

Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk, *Akademik Barış Dergisi*, 54, 296-306.

Akatay, A. ve Nazan Y. (2007). *Sivil Toplum Kuruluşlarında İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Akbulut, E. (2007). *Deniz Feneri Derneği ve Pazarlama İletişimi Stratejileri. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Aktan, Çoşkun C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Akyüz, F. (2006). *Kapitalizm Küreselleşme Azgelişmişlik*. Demet Yılmaz vd. (Ed.), Ankara: Dipnot Yayınları.

Aktaş, G. (2007). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

As, İ. (2017). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları, *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1 (1), 31-66.

Atar, Y. (1997). Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum Devlet Dualizmi.

Yeni Türkiye Dergisi, 18, 98-102.

Bacak, B. (2005). *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Sivil Kuruluşlarına Etkileri ve Katkısı*. II. Ulusal Sivil Toplum Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Balcı G., Ş. (2007). *Tutunamayanlar ve Hukuk*. Ankara: Dost Yayınları.

Banks, Nicola & Hulme, David (2012). *The Role of NGOs and Civil Society in Development and Poverty Reduction*, Brooks World Poverty Institute, 1-38.

Cennet, B. (2010). *Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

- Deniz Feneri (2021). *2021 Faaliyet Raporu*. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Demirtürk, B. vd. (2011). Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 30-67.
- DPT. (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yayınları.
- Edwards, M. (2004). *Civil Society, Polity*. Londra.
- Erdem, T. (2003). *Yoksulluk Üzerine Bir Çalışma “Ankara Kent Yoksulları”* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ersin, K. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli* (Uzmanlık Tezi). T. C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Es, M. ve T. Güloğlu. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 79-93.
- Fortuijn, J. and Wim Ostendorf (2004). *Gender and Urban Poverty: Single Mothers in Amsterdam*. *Geo Journal*, 61(3), 239-246.
- Görün, M. ve Elagöz İ. (2008). Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), No:1, s.1.
- Güloğlu, T. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlere Etkisi. III. Uluslararası STK’lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale*.
- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara Sanayi Odası, 42-56.
- Haşlak, İ. ve Güleler, S. (2006). *Sosyal ve Siyasal Düşüncede Sivil Toplum Tartışmaları ve Toplulukçu Düşüncede Topluluk, Birey ve Devlet Anlayışı. III. Uluslararası STK’lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale*.
- Hayrat, (2020). *2020 Faaliyet Raporu*. İstanbul: Hayrat Yayınları.
- İHH İnsani Yardım Vakfı (2021). *İHH İnsani Yardım Vakfı 2021 Faaliyet Raporu*. İstanbul: İHH Yayınları.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları Aile ve Sosyal Politikalar* (Uzmanlık Tezi). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kabasakal, M. (1998). *Türkiye’de Yoksulluk, Sosyo-Ekonomik Politikalar ve Sivil Toplum Yoksulluğu Önleme Stratejileri-Sivil Toplum Kuruluşları Diyaloğu*, İstanbul: Tesev.
- Karataş, K. (2003). *Yoksulluk, Yoksullukla Savaşmada Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı Yoksulluk*. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özcan, S. E. (2016). Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye için Bir Deneme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, 294-313.
- Özdemir, S. (2004). *Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü. I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale*.
- Özdemir S., Halis B. ve Hasan Ş. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 151-234.
- Öztürk, N. (2009). *İktisatta Dönüşüm, Kuram, Politika*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Öztürk, Ş. (2008). *Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(5), 605-634.
- Salamon, L, M. ve Anheier K. Helmut (1997). *Defining the Nonprofit Sector, United*

- Kingdom: Manchester University Press.
- Seven, F. (2010). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadeledeki Rollerini: Kayseri Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Seyyar, A. (2003). Yoksulluk Sempozyumu. Bilgili A. E. ve Atlan İ. (Ed), *Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele*, (ss. 38-69). İstanbul: Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Şenkal A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü; Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şiriner, M., Önver, Şiriner, İ. ve Çetin, Ü. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Sivil Toplum Kuruluşları*. II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Taş, Y. ve S. Özcan. (2012). *Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma*. International Conference on Eurasian Economies 2012, 1-9.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *C.U. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 270-296.
- Tuğba, T. ve Ünlü, H.(2016). Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 92-104.
- Tutar, E. ve M. Demirel (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ’nın Önemi*. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- TÜSEV, (2006). *Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet*. İstanbul: Tüsev Yayınları.
- Ünver, Ş. ve Ö. Alkan (2020). Türkiye’de Bireylerin Maddi Yoksunluk Durumlarını Etkileyen Faktörlerin Modellenmesi. *Business and Management Studies: An International Journal*, 8(2), 1334-1370.
- Yarar, R. ve Kasar, S. M. (2019). III. Taras Shevchenko International Congress On Social Sciences. Çiftçi, H. ve Alimgerey Z. (Ed), *Yoksulluk Kriterleri Açısından D-8 Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Adıyaman: İksad Publications.
- Yaşar, S. ve M. O. Taşar. (2019). Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144.
- Yatkın, A. (2007). *Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi*. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *İktisadi ve İlimler Dergisi*, 1(1),15-33.
- Bilecik Üniversitesi (2022). *Küreselleşme. Küreselleşme ve Yoksulluk* (bilecik.edu.tr) (Erişim Tarihi: 27.04.2022).
- Deniz Feneri (2022). *Deniz Feneri*. <https://www.denizfeneri.org.tr/kurumsal/> (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Dost Eli Derneği (2022). *Hakkımızda*. https://dosteli.org.tr/kurumsal-Hakkimizda_109 (Erişim Tarihi: 02.06.2022).
- Dost Eli Derneği (2022). *Faaliyetlerimiz*. <https://dosteli.org.tr/hizmetlerimiz> (Erişim Tarihi: 02.06.2022).
- Hayrat Vakfı (2022). *Hayrat Hakkımızda*. <https://hayratyardim.org/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 01.06.2022).

- İHH İnsani Yardım Vakfı (2022). İHH Hakkımızda. <https://ihh.org.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:01.06.2022).
- Sivil Toplum(2022). *Derneklerin Faaliyet Alanları*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- Sivil Toplum (2022). *Dernek Sayıları*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> (Erişim Tarihi: 30.05.2022).
- Sosyal Siyaset (2022). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadele. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’lerin Roller ve Önemleri* (sosyalsiyaset.net) (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). *İktisadi Faaliyet Kolları*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> (Erişim Tarihi: 05.05.2022).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). *Fert Geliri Dağılımı*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581> (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). *Sosyal Koruma İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2020-37193> (Erişim Tarihi: 30. 05. 2022).
- Türk Kızılay (2022). *Sosyal Yardımlar*, <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/sosyal-hizmetler> (Erişim Tarihi: 25.07.2022).
- Wikipedia (2022). *Poverty Index. İnsan Yoksulluk Endeksi - Human Poverty Index – Wikipedia* (faza-sna.com) (Erişim Tarihi: 28.04.2022).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Toplumsal Politika Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.